

Kitap Kritiği

Okul: Bir Küçük Devlet

*¹Elif Nuran Özgün, İstanbul Bilgi Üniversitesi, ORCID: 0000-0001-9417-9459,
nuran.ozgun@bilgiedu.net

Geliş Tarihi : 24-12-2019

Kabul Tarihi : 08-05-2020

Öz

Bu çalışmada İran edebiyatının önemli isimlerinden olan Celâl Âl-i Ahmed'in Okul Müdürü eseri tahlil edilmiştir. Celâl Âl-i Ahmed'in yazarlık yolculuğu 1945 yılında dergilere hikayeler yazarak başlamıştır. Yazarın poetikası mesaj içeren ve toplum eleştirisini ön planda tutan eserlerden oluşur. Okul Müdürü, Ahmed'in İran eğitim sistemi üzerindeki düşüncelerinden yola çıkar. Eğitim sistemi hakkında yazılanlar aslında dönemin siyasi atmosferine de ışık tutar. Sosyalist düşünceye sahip yazar, kitabında yolsuzluk ve tembelliği eleştirir. Kitap yazıldığı tarihten itibaren İran ve çevre ülkelerde okunmuş ve yazarın en önemli kitabı olarak görülmüştür.

Anahtar kelimeler: İran Edebiyatı, Hiciv, Celâl Âl-i Ahmed

The School: A Small State

*¹Elif Nuran Özgün, İstanbul Bilgi Üniversitesi, ORCID: 0000-0001-9417-9459,
nuran.ozgun@bilgiedu.net

Abstract

In this study, Okul Müdürü (The School Principal) by one of the important names of Iranian literature, Celâl Âl-i Ahmed (Jalâl Âl Aħmad), is analyzed. The writing journey of Ahmed has started at 1945 by publishing stories in local periodicals. His poetic is to produce works that has a message and aim to focus on social criticism. Okul Müdürü is a narrative based on Ahmed's opinions on the educational system of Iran. This shows the reader about the political atmosphere of this days. The author having Marxist thoughts criticizes the corruption. The book becomes a popular narrative since it has been written.

Keywords: Iranian Literature, Criticism, Jalâl Âl Aħmad

*¹Elif Nuran Özgün, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü. nuran.ozgun@bilgiedu.net
(Bu yazı Young Academia, Server Genç Hanımlar Derneği ve İdeal Bilge Gençlik Spor ve İzcilik Kulübü Derneği iş birliğinde Prof. Dr. Hür Mahmut Yücer yönetiminde "Modern Dünya ve Yeni Riskler Yazarlık Atölyesi" kapsamında üretilmiştir.)

Ana Metin:

Celâl Âl-i Ahmed, 1923-1969 yılları arasında Tahran'da yaşayan önemli hikâye yazarı, düşünür ve eleştirmendir. Babası ve dedesi hatırı sayılır din âlimlerinden olan Âl-i Ahmed, kendine farklı bir yol çizerek Marksist bir çizgiye yerleşti. II. Dünya Savaşı sırasında İran'da gelişen Marksist akımlara kapılarak Halk Partisi'ne (Hizb-i Tude) girdi. Bu şekilde diyalektik materyalist düşüncenin peşine takılarak dinden tamamen uzaklaştı. 1945 yılında dergilerde hikayeler yayımlayarak yazın hayatına başladı. İran edebiyatının önemli isimleri ile birbiri ardına tanıştığı ve dergiler neşrettiği verimli bir döneme girdi. Bunun yanında Tahran Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yüksek Öğretmen Okulu'ndan mezun oldu. Fars Dili ve Edebiyatı alanında başladığı doktorasını çeşitli nedenlerle yarım bırakan Âl-i Ahmed, yıllar boyunca Tahran'daki okullarda öğretmenlik yaptı. Bu tecrübesinden yola çıkarak, yazdığı birçok deneme ve öyküde İran'daki eğitim sisteminin çarpıklığından bahsetti.² Orijinal ismi "Müdür-i Medrese" olan Okul Müdürü kitabı, Âl-i Ahmed'in en önemli eserlerinden biridir. Ülkemizde herkes tarafından bilinmeyen bir yazar olsa da kendisi ve eserleri hakkında yazılmış bir yüksek lisans tezi bulunmaktadır.

Eğitim Şart Ama Nasıl?

Yaşadığımız dönemde eğitim-öğretim süreci herkes için temel bir hak ve gereklilik olarak görülüyor. Ancak bunun yanında verilen eğitimin niteliği de söz konusu edilmeli. Okul Müdürü kitabında Celâl Âl-i Ahmed'in ele aldığı temel konu da İran'da orta eğitimin niteliğidir. Yine kitap, lise öğretmenliği yapmaktan ve bu işin zahmetlerinden sıkılan bir öğretmenin müdür olma sürecini anlatıyor. Müdür olabilirse tüm gün odasında oturup hiçbir şey yapmayacağını düşünen anlatıcı, bir torpil bulup şehre yakın, yeni açılmış bir okula atanıyor.

Ahmed'in bu çalışması bizde pek örneğine rastlanmayan ironilerle doludur. Zira ülkemizde benzeri bir deneme, roman, hatırat üzerinden bir öğretmenin müdür yardımcısı, müdür, ilçe müdürü ve il müdürü olma serüveni dahası bu serüvene dayalı eğitimin kritiğine pek rastlanılmaz. Bunun iki sebebi vardır. Birincisi milli eğitimde idareci olabilmek için yönetici atama kriterleri yönetmeliğe bağlanmış, belli sınavlar ve belli hizmet süreleri şart koşulmuştur. Bu genel esaslar dalga kıran vazifesi görmekte, tenkitleri azaltmaktadır.

İkincisi bu şartları sağlayanlar arasından akrabalık, hemşerilik, arkadaşlık, sendika ve siyasi parti etkisine bağlı olarak atamaların gerçekleştiği herkes tarafından bilinmektedir. Ve bu kanıksanmıştır. İki aşamalı bu durum yorum yapmayı ve tenkidi gerektiren eserlerin ortaya çıkmasını engellemektedir. Diğer yandan devlet memuru olan birisinin sistemi eleştirmesi kanunen suçtur, zira her ülke vatandaşının bir üst makama gelerek sistemi düzeltme imkânı vardır. Ya da resmi sistem dışında özel kurumlara katılarak daha iyisini üretme fırsatı bulunmaktadır.

Kitabın ilk sayfalarında, Milli Eğitim Müdürü'nün tavırlarında İran orta eğitim sisteminin ne kadar bozulmuş olduğunu görebiliyoruz. Milli Eğitim Müdürü, ilk önce saygısız duruşu nedeniyle terslediği müdür adayının torpilinin olduğunu öğrenince ona abartılı bir hürmet gösteriyor. Devamında bir ilkokula atanan çiçeği burnunda müdür, orada da eğitim sistemine

yönelik eleştirilerini sürdürüyor. Öğretmenlerin dersleri umursamaması, okula geç gelmeleri, çocukları haksız yere dövmeleri anlatıcının ilgisini çekiyor ve bu durumlara müdahil olmaya çalışıyor. En başta kendisini sürecin dışında konumlandırın ve rahatını bozmak istemeyen müdür, farkında olmadan işi benimseyip gerçekten sorumluluk almaya başlıyor. Bir yandan bu işi seçme nedenini düşünüp bir yandan da kendini tutamayan müdür gitgide daha çok sorumluluk alıyor. Hatta bir noktada okulun tadilat işleri için haftanın birkaç gününü Milli Eğitim Bakanlığı'nda geçirdiği, okulda her işe koştuğu bir süreç yaşıyor. Ardından mahalle halkıyla iş birliği yapıp okul için bir fon oluşturuyor.

“İlk günlerde çocuklarla pek ilgilenmiyordum... Odamın kapısını kapatıyordum ve devletin sıcak sobasının kenarında çalışıyor gibi yapıyordum. Ama bu düzenli olarak üç aydan fazla sürmedi. Yoruldum. Mecburen okulun işleriyle daha çok ilgileniyordum...”³

Sorumluluk sahibi müdür, öğrencilerin özgüven sahibi olmaları için onlara konuşmalar yapıyor. Ancak çabalarının beyhude olduğunu ve öğrencilerin korkak olmasının nedeninin eğitim sistemi olduğunu görüyor. İlkokuldan itibaren sürekli notla korkutulan, öğretmenle arasına dev uçurumlar açılan öğrenci, zamanla kendisinin değersiz olduğunu düşünüp korkak bir hale bürünüyor.

Okul: Küçük Bir Devlet

Aslında eğitim sisteminin eleştirisinin bir üst katmanı olarak Okul Müdürü'nü devlet eleştirisi olarak okumak da mümkün. Yukarıdaki alıntıda görüldüğü üzere devlet, “sıcak bir soba” konumunda. İnsanlar niteliksiz olsalar dahi bir şekilde torpil bulup makam sahibi olduklarında kendilerini emniyette hissediyorlar. Bu durumda sadece çalışıyor gibi yapmaları, devletin onları ısıtması için yeterli oluyor. Kitaptaki müdürü devlet başkanı, öğretmenleri memurlar ve öğrencileri de halk olarak konumlandırdığımızda ise Âl-i Ahmed'in politikacılara ve devletin hantal yapısına yönelik eleştirilerini de görüyoruz. Her şeyden önce devletin rüşvet ve yolsuzluk içinde yönetilmesini eleştiren Âl-i Ahmed, bunu ironik bir şekilde mikro örneklerle ortaya koyuyor. Devlete ait bir bakanlığın ve hatta bir okulun içindeki düzende bile bu denli çok yolsuzluk olması bize devletteki durumun çok daha vahim olduğunu söylüyor. Ayrıca sadece bir müdür maaşının yahut okul ödeneğinin bile yatırılmasının üç ay sürdüğü bir düzende bürokrasi ve hantallığı da hissediyoruz. Ardından devletin içinde oluşan çeteler veya ülke yönetimini kontrol eden dış güçler de yazarın kaleminden nasibini alıyor. İlk olarak statüsü öğretmenlerden çok daha düşük olmasına rağmen yıllardır bu görevde olduğu için yüksek maaş alan hademeyi örnek verebiliriz. Bu durum bizde de 90'yı yıllarda genel müdürden fazla maaş alan SSK'lı şoförünün halini hatırlatmaktadır. Haliyle bu durumda şoför talep etmesi durumunda müdüre borç verebilecek, istediği vakit ona her işini yaptırabilecek, tıpkı hademe gibi onu kendisine bağlı kılacaktır. Yine bu örnek, William Shakespeare'in Venedik Taciri eserindeki Yahudi tefeci Shylock'a benzetilebilir. Tarih boyunca pek çok devlette statü olarak aşağı görülse de ekonomik hakimiyete sahip kişi, kurum veya gruplar bulunmaktadır. Âl-i Ahmed kitabında bunu da eleştirerek cesur bir duruş sergilemiştir. Bunun yanında eleştiri konusu edilen diğer bir unsur okula çocuğunu naklettiren zengin adamdır. Bu adam hiç de hesapta yokken okul dışından gelmiş ve kendi karizması ile müdür yardımcısı başta olmak üzere tüm okulu kontrolü altına almıştır. Müdür yardımcısı onun çocuğuna yüklü bir ücret

karşılığı ders verdiği için adama çok hürmet göstermektedir. Bu da paraya sahip olan dış güç unsurunun okul üzerinde direkt etkisinin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Kitapta İran'a ve İran'ın kadınlara yaklaşımına karşı ciddi bir eleştiri de bulunmaktadır. Okula atanan başarılı bir genç kadın öğretmen hevesle okula gelmiştir. Ancak müdür ona hayatın gerçekleri olarak gördüğü birkaç husustan bahseder. Bu okulun erkeklere göre bir yer olduğunu ve okuldaki öğretmenlerin çoğunun bekar olduğunu söyler. Bunun üzerine genç kadının şevki kırılır ve orada öğretmenlik yapmaktan vazgeçer. Bu şekilde bir kadının girmek istediği kapılardan nasıl kibarca geri çevrildiğini ve hayallerinin etrafındaki erkeklerin durumuna bağlı olduğunu görmüş oluruz.

Kitabın sonlarına geldiğimizde bu çirkin sistemin müdürü de dize getirdiğini görebiliriz. Müdür, okulda iki öğrenci arasında geçen cinsel bir münasebet dolayısıyla öğrencilerden birinin velisiyle kavga eder. Ardından mahkemelik olurlar. Müdür, bu rezil olayın sonunda gerçek bir yargılama süreci beklerken yine torpil ve rüşvet ile örtbas edildiğini görür. Ve alelacele istifa mektubunu yazarak işinden ayrılır. Bu noktada bir açıdan sistem müdürün pes etmesini sağlamış olsa da yine de sistemin müdürü tamamen alt ettiğini söylemek haksızlık olur. Nitekim müdür, son ana kadar kendinden taviz vermemiş ve işini kaybetme uğruna bu çirkin düzenden ayrılmıştır.

Celâl Âl-i Ahmed, kitap boyunca eleştirilerini ustaca aktarmıştır. Okul ile devleti birbirine benzetmesi de somutlama yapmamıza yardımcı olmuştur. Ancak kullandığı dil, kitabı anlamayı bazen zorlaştırmaktadır. Yine de Türkçeye çevirirken bu zorluğu en az seviyeye indirmeye özen gösteren çevirmene teşekkür etmek gerekir. Kitap bu haliyle İran'daki okul ve eğitim sistemini tanımamızı bizdeki benzeri durumlarla kıyaslama yapma imkânı vermesi cihetiyle öğreticidir. Ancak liyakat ve başarı değil de torpil, kayırmacılık, ahbap-çavuş ilişkilerinin baskın olduğu doğunun acıklı karakteri içimizi acıtmaktadır.